

Крупка Михайло Іванович

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Krupka Mykhailo

*D.Sc. in Economics, Professor,
Head of the Department of Finance, Money and Credit
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: 0000-0002-8775-1397*

Коваленко Віктор Миколайович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Kovalenko Viktor

*D.Sc. in Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance, Money and Credit
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: 0000-0003-2946-1364*

Глечко Вікторія Ігорівна

*магістр ОП «Фінанси та інноваційно-інвестиційні технології»
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Pechko Viktoriia

*Master's Degree in the EP "Finance and Innovation-Investment Technologies"
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: 0009-0002-4850-2344*

Щербина Олександр Анатолійович

*аспірант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Shcherbyna Oleksandr

*PhD Student of the Department of Finance, Money and Credit
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: 0009-0006-6208-0087*

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-10-10441

ДІАГНОСТИКА ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

DIAGNOSTICS OF TAX REVENUES OF LOCAL BUDGETS UNDER CONDITIONS OF DECENTRALIZATION AND MARITAL LAW IN UKRAINE

Анотація. Вступ. В умовах сьогодення вітчизняна система місцевих фінансів на сучасному етапі розвитку суспільства потребує довершеності у відповідності з цілями фінансової децентралізації й спрямування її на дотримання стандартів та досвіду провідних європейських країн. Місцеві бюджети необхідно перетворити на драйвери соціально-культурного й економічного прогресу регіонів, котрі будуть спроможні, зокрема гарантувати підвищення суспільного добробуту

місцевого населення та економічного зростання держави. Водночас досягнути цієї мети буде неможливо в умовах обмеженості фінансових ресурсів у місцевій владі та низької фінансової автономії територіальних громад. Сьогодні така ситуація актуалізує необхідність дослідження доходів місцевих бюджетів та головного джерела їх формування – місцевих та загальнодержавних податків і зборів.

Мета. Метою статті є аналіз і прогнозування податкових надходжень до місцевих бюджетів для посилення фінансової автономії територіальних громад в умовах децентралізації та триваючого повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Матеріали і методи. Дослідження ґрунтується на положеннях сучасної фінансової науки з проблематики фінансової незалежності територіальних громад та важливості збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів. Джерельною базою проведеного дослідження є українське законодавство, наукова періодика, офіційні сайти міністерств і відомств України. Для прогнозування податкових надходжень від місцевих податків і податку на доходи фізичних осіб та до місцевих бюджетів України у статті використано функцію FORECAST.ETS в Microsoft Excel, яка дає змогу здійснювати прогнозування з використанням методу експоненційного згладжування під час розрахунку зважених середніх значень показників.

Результати. Аналіз тенденцій зміни доходів місцевих бюджетів за період 2012–2023 років свідчить про суттєве зростання податкових надходжень як від загальнодержавних, так і місцевих податків. Однак, отримані результати не завжди повною мірою відображають якісні зміни у фінансуванні місцевого самоврядування, оскільки на зростання часто впливали інфляційні процеси, особливо у кризові роки в період початку війни та повномасштабного вторгнення Росії (2014 і 2022 роки). У структурі податкових надходжень до місцевих бюджетів України у 2023 році найбільша частка припадає на податок із доходів фізичних осіб (ПДФО), який становив 66,6% (89,4 млрд грн) податкових надходжень. Другим за обсягом є єдиний податок із часткою 12,8% (55,8 млрд грн). Податок на прибуток підприємств не має суттєвої ваги у податкових надходженнях до бюджетів територіальних громад і у 2023 році становив 4% у загальній структурі податкових надходжень.

Найбільший приріст податкових надходжень до місцевих бюджетів спостерігався у 2016 та 2017 роках, ріст становив 44,24% та 35,05% відповідно. Це збільшення було зумовлене економічними реформами децентралізації місцевих бюджетів та адміністративно-територіальною реформою. Однак, з початком повномасштабного вторгнення процеси децентралізації були призупинені в контексті необхідності акумулювання значних фінансових ресурсів у державному бюджеті для фінансування оборони й безпеки країни. Незважаючи на це за результатами прогнозування можна зробити висновок про подальше зростання ролі ПДФО та місцевих податків у доходах місцевих бюджетів. Обґрунтовано, що для зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів необхідним є застосування досвіду європейських країн, щодо самостійного визначення органами місцевого самоврядування бази оподаткування місцевими податками та забезпечення фінансової самостійності відповідних територіальних громад.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на вивченні зарубіжного досвіду наповнення місцевих бюджетів та збільшення інвестиційної привабливості регіонів, зокрема депресивних, що особливо актуально в українських реаліях сьогодення.

Ключові слова: фінансова децентралізація, місцеві бюджети, економічне зростання, податкові надходження, органи місцевого самоврядування, прогнозування доходів місцевих бюджетів, територіальні громади, фінансові ресурси, сталий розвиток.

Summary. Introduction. The existing domestic system of local finances requires improvement to align with the objectives of financial decentralization and to adopt the standards and its direction towards compliance with the standards and practices of leading European countries. Local budgets must be transformed into catalysts for socio-cultural and economic progress of regions, thereby ensuring an increase in the well-being of the local population and economic growth of the state. However, achieving these objectives is nearly impossible in conditions of limited financial resources of local authorities and low financial autonomy of territorial communities. Thus, it is crucial to analyse the revenue sources of local budgets, particularly focusing on their main source of formation - local and national taxes and fees.

Purpose. The purpose of the article is to analyse and forecast tax revenues to local budgets to strengthen the financial autonomy of territorial communities in the context of decentralization and the ongoing full-scale Russian invasion of Ukraine.

Materials and methods. The study was based on the provisions of modern financial science on the issues of financial independence of territorial communities and increasing tax revenues to local budgets. The source base of the study is Ukrainian legislation, scientific periodicals, official websites of ministries and departments of Ukraine. To estimate tax revenues from local taxes and personal income tax to local budgets of Ukraine for future time periods, the article uses the FORECAST.ETS function in Microsoft Excel, which allows forecasting using the exponential smoothing method to calculate weighted average values of indicators.

Results. Analysis of trends in local budget revenues for the period of 2012–2023 indicates a significant increase in tax revenues from both national and local taxes. However, the results do not always indicate qualitative changes in local government financing, since inflationary processes often influenced the growth, especially in the crisis years of the war outbreak and the full-scale Russian invasion (2014 and 2022). In the structure of tax revenues to local budgets of Ukraine, the largest share falls on the personal income tax (PIT), which accounted for 66.6% of tax revenues in 2023. The second largest is the single tax with a share of 12.8% (UAH 55.8 billion). Corporate profit tax does not have a significant weight in tax revenues to the budgets of territorial communities and in 2023 accounted for 4% of the overall structure of tax revenues.

The most significant increases in tax revenues to local budgets were observed in 2016 and 2017, with growth rates of 44.24% and 35.05%, respectively. This surge was driven by economic reforms focused on decentralization of local budgets

and administrative reform. With the onset of the full-scale invasion, the decentralization processes were suspended in order to concentrate on accumulating substantial financial resources in the state budget to support defence efforts. The forecast results indicate a further increase in the role of personal income tax and local taxes in local budget revenues. It was determined that in order to bolster the financial base of local budgets, it is necessary to apply the experience of European countries in terms of independent determination by local governments of the tax base for local taxes and ensuring the financial self-sufficiency of their respective communities.

Prospects. Further scientific research, is proposed to focus on studying foreign experience in filling local budgets and increasing the investment attractiveness of regions, in particular depressed ones, which is especially relevant in today's Ukrainian realities.

Key words: financial decentralization, local budgets, economic growth, tax revenues, local authorities, local budget revenue forecasting, territorial communities, financial resources, sustainable development.

Постановка проблеми. На сьогодні Україна третій рік перебуває в стані повномасштабної війни, що згубно впливає на національну господарську систему загалом та фінансову, зокрема. Необхідна стабільність у фінансовій сфері Україні забезпечується, головню, міжнародною фінансовою допомогою держав-партнерів, що дає змогу тривалий час відносно збалансувати бюджетну систему держави. Проте як під час війни, так і у повоєнному відновленні національної економіки розраховувати необхідно не лише на допомогу міжнародних інституцій та інших держав, але й докладати максимум власних зусиль для виходу з надскладної ситуації, у якій опинилася бюджетна система України.

Зокрема, реформа децентралізації бюджетної системи перед початком повномасштабного вторгнення реформа досить успішно проходила, що окреслювало широкі перспективи у соціально-економічному розвитку територіальних громад на основі посилення їхньої фінансової спроможності та самостійності, а також сприяло формуванню незалежного інвестиційного іміджу окремих регіонів та громад, особливо перед потенційними іноземними інвесторами.

У 2022 році війна кардинально негативно вплинула на розвиток окремих територіальних громад, особливо тих, які найбільше постраждали від військових дій або тимчасово опинилися в окупації, проте уже сьогодні важливим є якісне дослідження з метою виявлення напрямів нарощення їхньої фінансової спроможності та фінансового потенціалу у майбутньому післявоєнному періоді. Створення заможних громад на території України є важливим чинником, здатним пришвидшити темпи відбудови господарської системи, та сприятиме швидкій якій інтеграції України у Європейський Союз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику пошуку шляхів збільшення податкових надходжень до бюджетів територіальних громад в умовах децентралізації державного управління досліджували у своїх публікаціях багато українських науковців: Т. Бороденко, А. Буличев, Н. Буличева, Н. Бундз, Р. Галамай, М. Губа, О. Демченко, Н. Демчишак, О. Дем'янчук, О. Десятнюк, О. Замасло, О. Західна, А. Климченко, П. Коломієць, М. Кульчицький, М. Линецький, І. Лобачева, І. Ломачинська, Т. Мель-

ник, І. Мізіна, В. Письменний, М. Сеньо, А. Славкова, Ф. Ткачик, І. Чуркіна, Є. Шаповалов та інші.

Так, Т. Бороденко [1] детально аналізує дохідну базу місцевих бюджетів у 2019–2021 та наголошує на важливості комплексного підходу до забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. О. Демченко [7; 8] зосереджує увагу на фінансових інструментах розвитку територіальних громад. І. Мізіна [17], А. Буличев і Н. Буличева [2] досліджують іноземний досвід місцевого оподаткування в окремих державах-учасницях Європейського Союзу, зокрема Німеччині, Франції та Італії; детально автори зупинились на регіональній бюджетній політиці Великої Британії. У працях А. Славкової [24] та Р. Галамая [4] досліджено роль податкових надходжень в доходах місцевих бюджетів, визначено необхідні напрями розвитку податкової системи України на основі податкового менеджменту для посилення їх ролі у формуванні дохідної бази бюджетів місцевих органів влади. Також на важливості посилення ролі місцевого оподаткування наголошують у своїх працях Н. Демчишак та У. Тихонька [9], О. Десятнюк, Ф. Ткачик [10], О. Західна, Н. Бундз, [11], А. Климченко [12], І. Лобачева [15]. Зміну парадигми фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в умовах бюджетної децентралізації досліджували М. Кульчицький [14], В. Письменний [22], О. Замасло, М. Сеньо [23], І. Ломачинська, І. Чуркіна [16], Є. Шаповалов [24].

Вплив податкових пільг, зокрема на початку повномасштабного вторгнення на податкові надходження до місцевих бюджетів аналізували у своїх працях О. Дем'янчук, Т. Мельник [6] та П. Коломієць [13], а М. Губа та М. Линецький [5] акцентують увагу на необхідності забезпечення публічності місцевих бюджетів для більш ефективного формування і розподілу фінансових ресурсів на місцевому рівні.

Зважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених обраній проблематиці, необхідно підкреслити, що початок війни в Україні спонукав появу для органів місцевого самоврядування нових викликів, котрі потребують комплексного вирішення та проведення ґрунтовного вивчення. Тому, актуалізується питання вдосконалення механізмів формування податкових надходжень до бюджетів територіальних громад, підвищення ефективності управління

фінансовими ресурсами місцевих органів влади. Враховуючи турбулентність зовнішнього середовища та військову агресію Росії, що триває, важливим є також прогнозування обсягів податкових надходжень до бюджетів органів місцевого самоврядування на середньострокову перспективу, які мають визначальний вплив на рівень і стійкість їх фінансових ресурсів.

Метою статті є аналіз податкових надходжень до місцевих бюджетів як основи зміцнення фінансової незалежності територіальних громад та їх прогнозування в умовах децентралізації і тривалої військової агресії.

Методологія. Дослідження базується на систематизації наукових праць вітчизняних вчених та практиків, використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Зокрема, тенденції змін податкових надходжень досліджено за допомогою методів наукового аналізу та синтезу і представлено графічно. Для прогнозування податкових надходжень до місцевих бюджетів у статті використана функція FORECAST.ETS в Microsoft Excel, що ґрунтується на алгоритмах ETS (Exponential Smoothing State Space). Ця функція дає змогу виконувати прогнозування на основі історичних даних з використанням методу експоненційного згладжування для визначення зважених середніх значень.

Головна ідея експоненційного згладжування полягає у тому, що приблизна вага недавніх значень більша, ніж далеких в минулому. Для експоненційного згладжування часового ряду використовуються коефіцієнти згладжування, які визначають, наскільки швидко вага зменшується з часом. Вибір оптимальних коефіцієнтів дає можливість адаптувати метод до різних типів часових рядів, залежно від їх характеристик. Такий метод добре підходить для прогнозування часових рядів, де є незначні або помірні

тенденції та сезонні зміни, а також для даних з шумом або коливаннями. Саме завдяки вище описаним особливостям методу ми обрали функцію FORECAST.ETS для прогнозування. Синтаксис функції виглядає так: FORECAST.ETS (target_date, known_y, known_x, [seasonality], [data_completion], [aggregation]).

Виклад основного матеріалу. В Україні, до повномасштабного вторгнення і станом на сьогодні головним джерелом доходів як державного бюджету, так і місцевих бюджетів є податкові надходження. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну роль податкових надходжень до місцевих бюджетів стала ще більш критичною, оскільки воєнні дії суттєво вплинули на пріоритети видатків з державного бюджету, знизивши можливості надання міжбюджетних трансфертів до бюджетів органів місцевого самоврядування. З іншого боку, можливості залучення кредитних ресурсів і зовнішнього фінансування до бюджетів органів місцевого самоврядування теж помітно зменшились, зважаючи на істотне зростання ризиків потенційних інвесторів.

Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2023 рік демонструє збільшення за багатьма статтями доходу у порівнянні з 2022 роком. Так, приріст доходів загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів), а це здебільшого податкові надходження, за цей рік зріс на 11%, порівняно з попереднім роком. Такий приріст зумовлений, головню, зростанням надходжень податку на доходи фізичних осіб (+6,3%), єдиного податку (+18,2%), акцизного податку (+63,3%), податку на майно (+19,1%) (рис. 1).

У той же час за результатами 2023 року у структурі сукупних доходів місцевих бюджетів лівову частку становили податкові надходження — більше 66%, тоді як трансферти з державного бюджету склали менше третини надходжень (27%) (рис. 2).

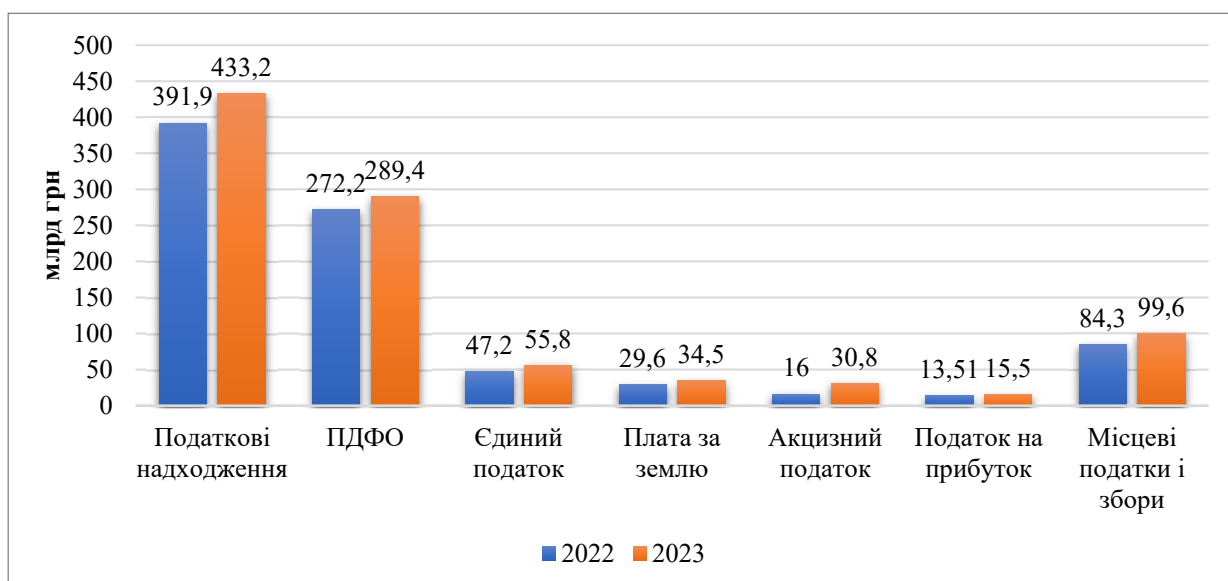

Рис. 1. Приріст податкових надходжень місцевих бюджетів 2022–2023 роки
Джерело: розраховано авторами на основі [18; 19; 20; 21]

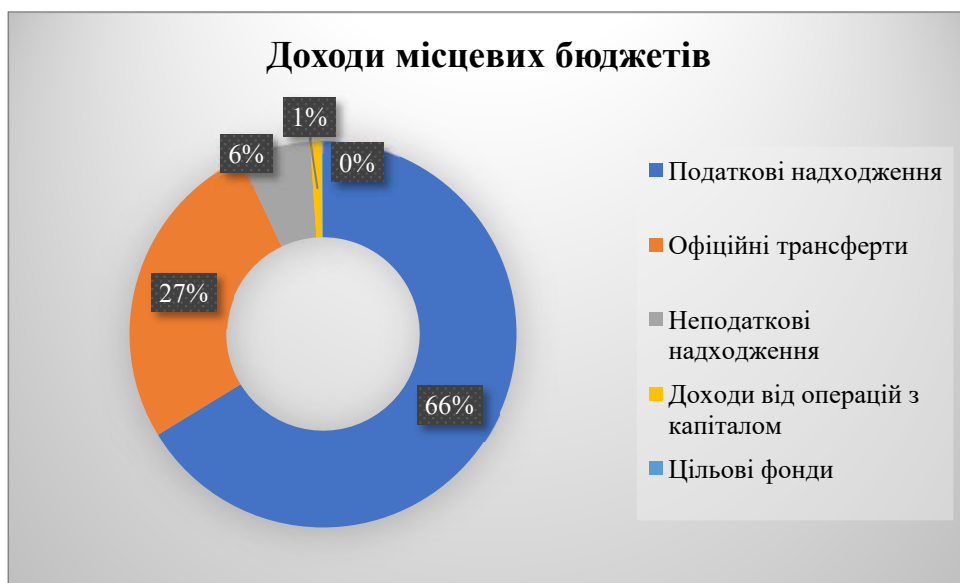

Рис. 2. Структура доходів місцевих бюджетів за 2023 рік
Джерело: розраховано авторами на основі [18; 19; 20; 21]

У структурі податкових надходжень найбільша частка припадає на податок із доходів фізичних осіб — 66,6% (або 289,4 млрд. грн). Наступним за обсягом надходжень є єдиний податок, частка якого становить 12,8% (або 55,8 млрд. грн). Достатньо вагомими у доходах були також майнові податки, частка яких склала 10,1% усіх податкових надходжень (або 43,8 млрд. грн). Чимала частка припала за підсумками 2023 року на акцизний податок з роздрібного продажу алкогольних напоїв та тютюнових виробів — 3,2% (або 14,0 млрд. грн), акциз із пального склав 8,4 млрд. грн, що становило 1,9% всіх податкових надходжень. Питома вага податку на прибуток підприємств у податкових надходженнях склала за рік 4% (рис. 3).

Дослідження тенденцій зміни доходів місцевих бюджетів у динаміці упродовж 2012–2023 років свідчать про суттєве зростання податкових надходжень від як загальнодержавних, так і місцевих податків. Необхідно зауважити, що продемонстровані результати далеко не завжди є свідченням якісних змін у фінансуванні місцевого самоврядування, а стрибки у надходженнях в окремі періоди зумовлені впливом інфляційних коливань, особливо це стосується 2014 та 2022 років, які стали початком війни з Росією та повномасштабних військових дій в Україні, відповідно. В межах аналізованого періоду також відбулася реформа децентралізації, за результатами якої наприкінці 2020 року був реформований

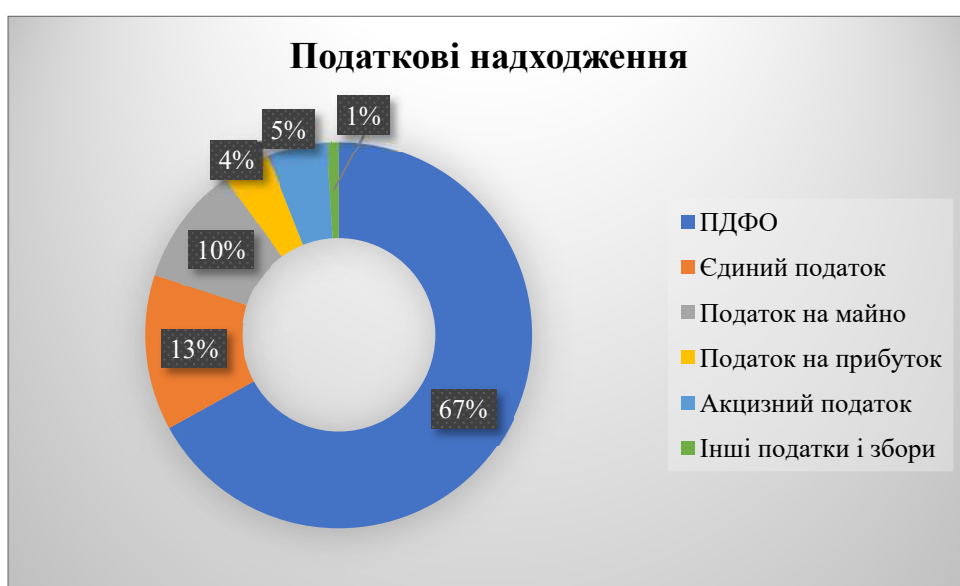

Рис. 3. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів за 2023 рік
Джерело: розраховано авторами на основі [18; 19; 20; 21]

адміністративний устрій в країні і створено його нові одиниці — територіальні громади.

Упродовж всього аналізованого періоду левову частку у доходах місцевих бюджетів складали надходження саме з податкових джерел, питома вага яких весь цей час перебувала на достатньо високому рівні, а динаміка мала хвилеподібний характер. Найбільший приріст надходжень основних бюджетотворюючих загальнодержавних податків до місцевих бюджетів відбувся у 2016 та 2017 роках і складав 44,24% та 35,05%, відповідно (рис. 4).

Що стосується місцевих податків і зборів, то абсолютні надходження їх до місцевих бюджетів мали впродовж 2012–2023 років тенденцію до зростання. Так, якщо у 2012 році обсяг надходжень місцевих податкових платежів дорівнював 5,46 млрд. грн, то до 2023 року він зріс до 99,6 млрд. грн, що майже у 20 разів більше. Найпомітнішим був приріст надходжень місцевих податків у 2015 та 2016 роках (на 22,76% та 57,32%, відповідно), також досить суттєво зросли надходження від них у 2020 та 2023 роках (на 20,2% та 16,91%, відповідно). Зростання обсягів надходжень від місцевих податків та зборів спричинено, головню, за рахунок збільшення єдиного податку та плати за землю (рис. 5).

Реформа бюджетної децентралізації, яка активно впроваджувалась до повномасштабного вторгнення, дала змогу делегувати значні повноваження на місцевий рівень та розширити фінансовий потенціал територіальних громад через розмежування загальнодержавних податків між різними рівнями бюджет-

ної системи. Значний відсоток надходження податків вітчизняні територіальні громади отримують від справляння податку з доходів фізичних осіб, який сплачують мешканці населених пунктів конкретної громади [3]. За період 2012–2023 років середня частка цього податку у формуванні доходів бюджетів територіальних громад склала близько 54,27%, тобто сьогодні він формує більшу частину доходів місцевих бюджетів. Суттєве падіння обсягу надходжень ПДФО відбулося в 2015 році (на -7636 млн. грн відносно попереднього року), що було спричинено окупацією Криму та частини Донецької і Луганської областей. Динаміку ПДФО та інших податків у доходах бюджетів територіальних громад подано за на рис. 6.

Важливу фіскальну роль відіграє також податок на прибуток підприємств. До 2014 року цей податок не займав вагомої частки у надходженнях територіальних громад, проте в подальшому, через активізацію реформи бюджетної децентралізації, роль податку на прибуток зросла, а показники його частки від майже нульового значення сягнули рівня 4,35% доходів територіальних громад у 2015 році. Зазначимо, що до початку повномасштабної війни показники надходження цього податку поступово зростали і вже наприкінці 2021 року частка його склала 4,64%. У воєнні роки ділова активність суб'єктів підприємництва суттєво знизилась і це відобразилося на падінні питомої ваги податку до рівня 2,38% у 2023 році.

З 2015 року запроваджено акцизний податок з роздрібних операцій, головним завданням котрого було збільшити фіскальну спроможність ново-

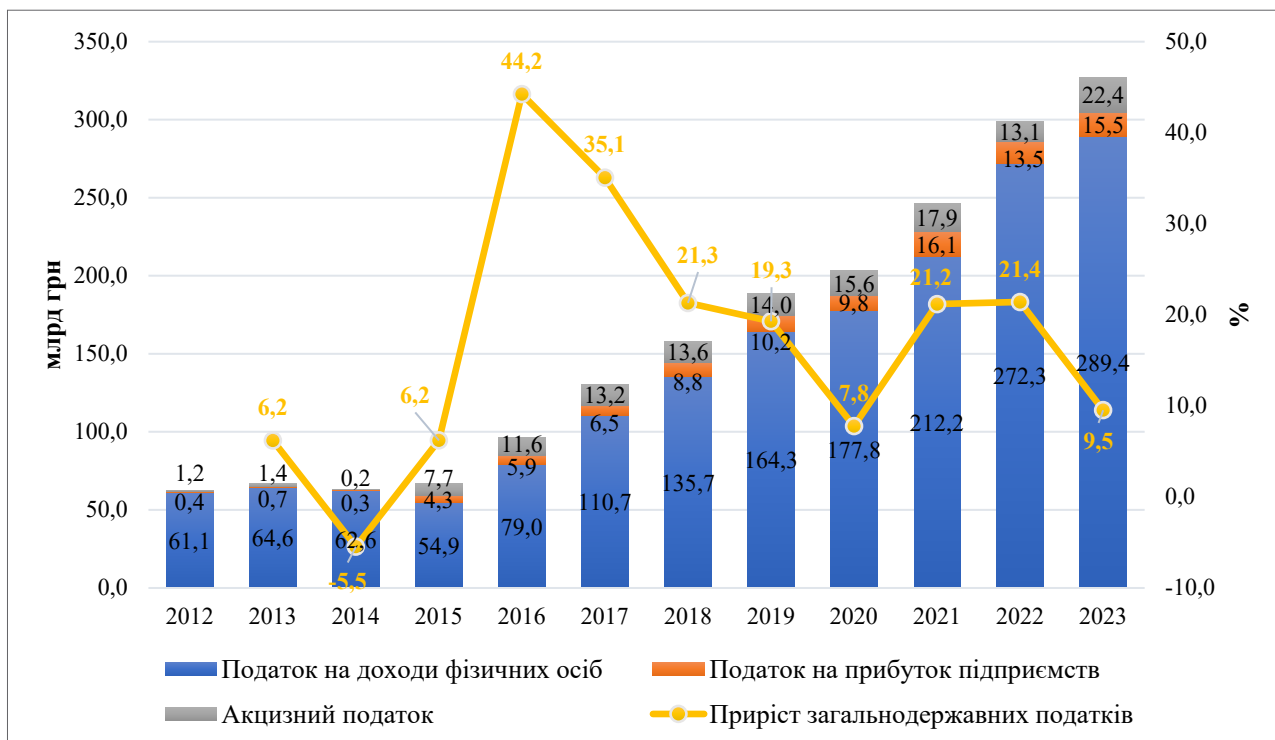

Рис. 4. Динаміка надходжень загальнодержавних податків до місцевих бюджетів
Джерело: розраховано авторами на основі [18; 19; 20; 21]

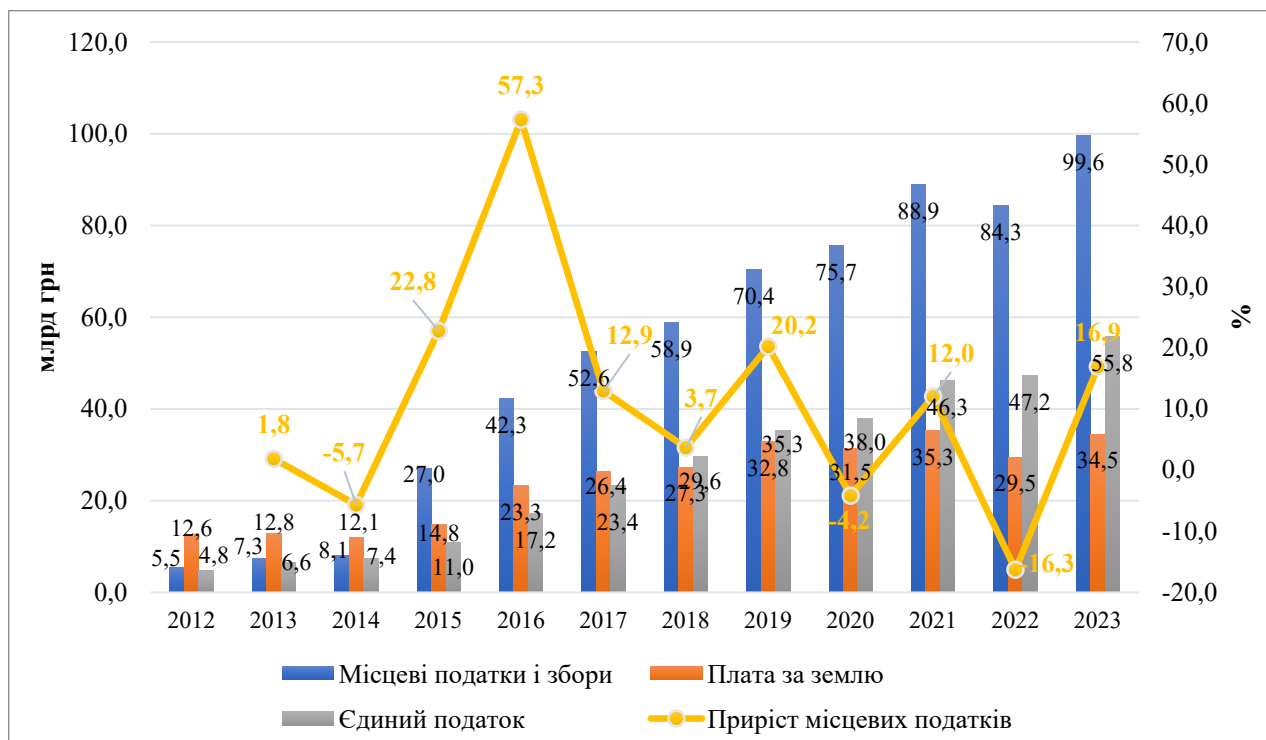

Рис. 5. Динаміка надходжень місцевих податків і зборів до бюджету
Джерело: розраховано авторами на основі [18; 19; 20; 21]

утворених територіальних громад. Від того часу спостерігаємо поступове збільшення цього податку у надходженнях місцевих бюджетів.

Воєнні дії Росії спричинили серйозні потрясіння в Україні, що зумовило зміни у справлянні загаль-

нодержавних і місцевих податків до бюджетів територіальних громад, які відображені на рисунку 7. До початку реформи бюджетної децентралізації місцеві податки і збори не мали суттєвого значення у нарощенні податкової спроможності регіонів і їхня частка

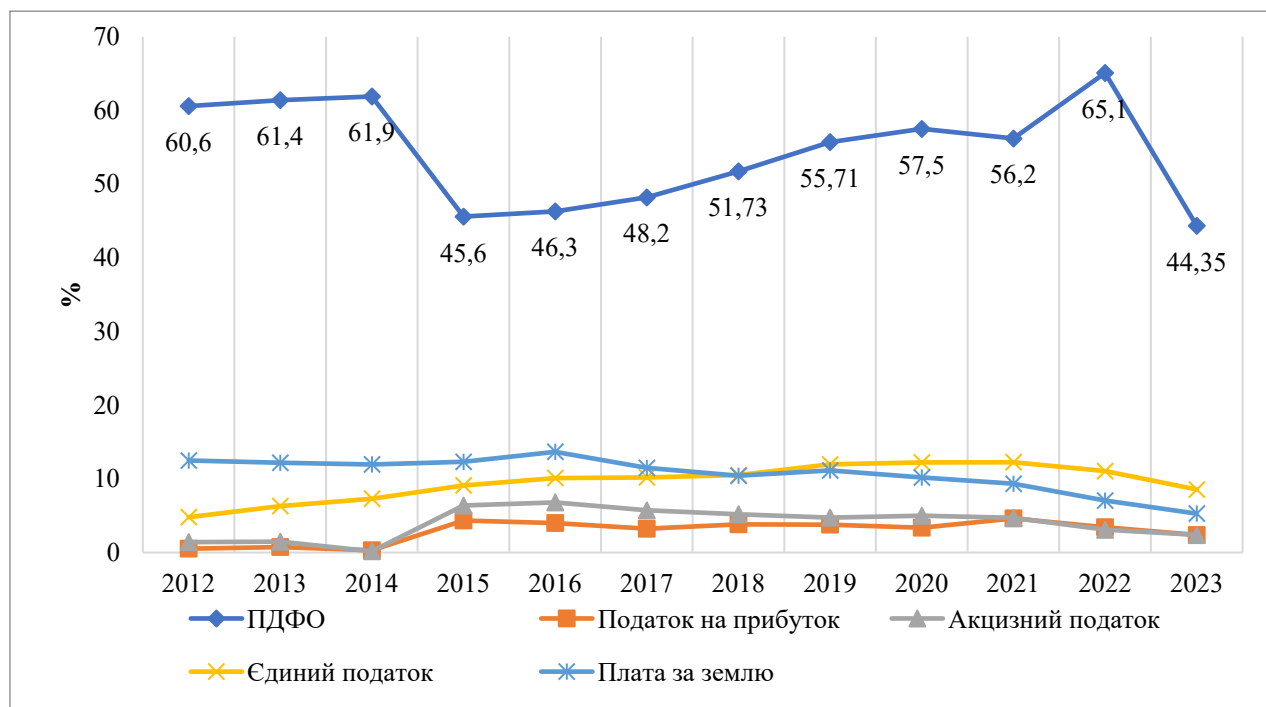

Рис. 6. Динаміка частки податкових надходжень до місцевих бюджетів
Джерело: розраховано авторами на основі [18; 19; 20; 21]

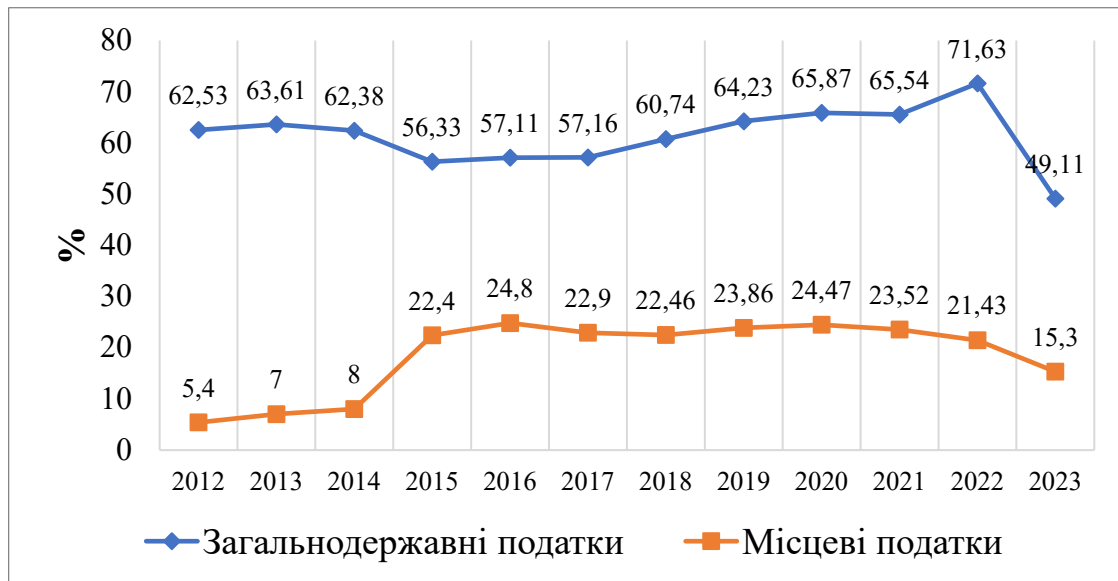

Рис. 7. Динаміка частки загальнодержавних та місцевих податків у доходах місцевих бюджетів
Джерело: розраховано авторами на основі [18; 19; 20; 21]

не перевищувала 8%. Внаслідок активізації процесів децентралізації питома вага місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів збільшилась до 22% починаючи із 2015 року, суттєво зміцнивши фінансову незалежність територіальних громад. Проте позитивні тенденції збільшення частки місцевих податків у місцевих бюджетах зруйнувала повномасштабна війна — з 2022 року їх питома вага почала знижуватись і у 2023 році становила 15,3% (рис. 7).

Збільшення значення місцевих податків у доходах бюджетів територіальних громад значною мірою було спричинено залученням у структуру цих податків плати за землю та зростанням сплаченого єдиного податку, частка якого зростає з 4,8% у 2012 році до 12,25% у 2021 році. Однак в 2022 році внаслідок повномасштабної війни та впровадження тимчасових податкових пільг платникам, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, надходження єдиного податку дещо знизились до 11,05% та 8,55% у 2023 році. Вказані вище тенденції спричинені війною в Україні, внаслідок якої бізнес територіальних громад зазнав непоправної шкоди, було знищено багато майна, втрачено виробничий потенціал, що змусило бізнес звужити обсяги ведення своєї діяльності.

Зважаючи на постійне зростання ролі місцевих податків у наповненні бюджетів територіальних громад, на місцях досі існує нестача власних фінансових ресурсів з метою забезпечення їхньої власної фінансової незалежності і стабільних темпів розвитку регіонів. Водночас непростим завданням для територіальних громад і надалі залишається самостійний пошук джерел інвестиційних ресурсів для оновлення та модернізації місцевої економічної інфраструктури й розвитку соціально-культурної сфери.

Загалом, беручи за основу умови розвитку фінансової ініціативи органів місцевого самоврядування, зважаючи на позитивну динаміку податкових надходжень до місцевих бюджетів впродовж 2012–2023 років, активну роботу над подальшим нарощенням їхнього потенціалу, а також враховуючи продемонстровані високі частки у структурі доходів місцевих бюджетів зокрема ПДФО та місцевих податків, пропонуємо прогнозні індикатори надходжень цих податкових платежів до місцевих бюджетів (рис. 8).

Проведення дослідження свідчить, що прогнозні показники обсягів надходжень ПДФО до місцевих бюджетів до 2026 року відповідно до базового та оптимістичного сценаріїв зростатимуть. Згідно базового сценарію очікується зростання в середньому на 6,87% за рік, а за оптимістичного сценарію — на 18,98% за рік. Згідно песимістичного сценарію очікується зниження надходжень ПДФО на 8,81% за рік.

Отже, з аналізу отриманих результатів на кінець 2026 року відповідно до базового сценарію обсяги надходжень ПДФО досягнуть рівня 353 млрд. грн, а до оптимістичного сценарію становитимуть понад 487 млрд. грн, тоді як за песимістичного — знизяться до 219 млрд. грн.

Сьогодні, зважаючи на досвід зарубіжних країн, де власні податкові надходження займають ліву частку у надходженнях місцевих бюджетів, в Україні також варто нарощувати потенціал до збільшення місцевих податків та зборів для забезпечення належного розвитку територіальних громад. На загал в Україні прогнозні показники надходжень місцевих податків і зборів за усіма сценаріями демонструють позитивну динаміку (Рис. 9). Щоправда, при збільшенні таких надходжень на 17,4 млрд. грн за три роки згідно з песимістичним сценарієм не покрийть навіть щорічних прогнозованих темпів інфляції.

Рис. 8. Прогноз надходжень ПДФО до місцевих бюджетів
 Джерело: розраховано авторами на основі [18; 19; 20; 21]

Базовий та оптимістичний сценарії передбачають зростання цих податкових платежів до 2026 року на 30 та 43 млрд. грн, відповідно.

Розглядаючи зроблений прогноз зауважимо, що він є особливо значущим з тої точки зору, що враховує сучасні тенденції та низку актуальних викликів, які постали перед територіальними громадами у зв'язку з воєнним станом. Водночас, на наш погляд, для підвищення результативності функціонування органів місцевого самоврядування необхідно

збільшувати питому вагу власних надходжень у загальному розмірі сформованих фінансових ресурсів, зменшуючи роль міжбюджетних трансфертів, що допоможе реалізувати ключові рекомендації Європейської Ради щодо вступу України в ЄС.

Сьогодні у більшості держав-учасниць ЄС місцеві територіальні громади мають право самостійного встановлення місцевих податків та визначення їхніх ключових характеристик. Це, передусім, дає змогу досягати високої ефективності від їх справляння

Рис. 9. Прогноз надходжень місцевих податків і зборів
 Джерело: розраховано авторами на основі [18; 19; 20; 21]

через максимально можливе врахування особливостей ведення бізнесу різних сфер на території громади. Як відомо, головною причиною передання урядом держави значних повноважень органам місцевого самоврядування є те, що місцева влада краще розуміє ключові проблеми громади, які важливо вирішити першочергово. Більше того, саме місцева влада може ефективніше визначити ті чинники, які стимулюватимуть розвиток найперспективніших видів господарської діяльності на території конкретного регіону. У випадку необхідності мобілізації фінансових ресурсів на вирішення проблем громади за запитом населення місцеві органи влади також повинні мати достатньо повноважень для залучення фінансування через встановлення додаткових місцевих податків.

Сучасна економічна ситуація в Україні показує, що є низка аргументів на користь надання дозволу місцевій владі самостійно встановлювати податки на території своїх громад. Це нові можливості для зростання частки податкових надходжень від місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів, що дасть змогу спрямувати більші обсяги фінансових ресурсів на визначені напрями соціально-економічного розвитку територіальної громади; механізм справляння таких місцевих податків виявиться більш результативним, оскільки буде захоплювати підприємства працювати у конкретному регіоні та не спонукатиме громадян до міграції до більш розвинених і багатших територій; параметри таких місцевих податків і зборів будуть більшою мірою відповідати особливостям ведення господарської діяльності на визначеній території (наприклад, щодо туристичного збору — він має вищу фіскальну ефективність у туристично привабливих територіальних громадах). Зазначимо також, що для більшої ефективності таким фіскальним змінам має передувати інформаційно-роз'яснювальна робота з населенням та підвищення його загальної податкової культури.

Висновки. Можемо констатувати, що в Україні на сьогодні в системі оподаткування недостатньо враховуються територіальні особливості та, відповідно, не використовується весь потенціал фіскальних можливостей місцевого оподаткування. Зауважимо, що у кожному регіоні є об'єкти оподаткування, які можуть бути додатково залучені для вирішення соціально-економічних проблем громад і територій та забезпечення сталого розвитку країни.

Водночас, зважаючи на значну бюджетоутворюючу роль податку з прибутку підприємств та податку з доходів фізичних осіб у місцевих бюджетах, місцеві органи влади мають працювати у напрямі покращення умов ділової активності на території громади для нарощення доходів населення та збільшення прибутків підприємств як реального джерела фінансування місцевих бюджетів.

Відповідно, місцева влада має проводити фінансову політику щодо створення нових суб'єктів підприємництва та активізації існуючого бізнесу, поліпшення інвестиційного клімату регіонів, формування позитивної репутації через прозорість діяльності для громадськості. На сьогодні значним поштовхом до підвищення темпів соціально-економічного розвитку територій та зростання ефективності формування бюджетів територіальних громад є завершення реформи децентралізації, яка, однак, пригальмована з об'єктивних причин повномасштабного вторгнення Росії.

З іншого боку, відповідно до досвіду європейських країн, уряду необхідно сформулювати високий рівень зацікавленості у органів місцевого самоврядування щодо нарощення податкового потенціалу громад, створення сприятливих умов для розвитку регіонального бізнесу та надати необхідні повноваження щодо вирішення актуальних проблем громади. Значна залежність органів місцевого самоврядування від міжбюджетних трансфертів з державного бюджету не дає змоги суттєво впливати на соціально-економічний розвиток територій та стимулювати покращення інвестиційного клімату в регіоні.

За результатами прогнозування можемо стверджувати, що ПДФО відповідно до базового та оптимістичного сценаріїв зростатиме і залишиться важливим бюджетоутворюючим податком на місцевому рівні (зростання 6,87% та 18,98% щорічно до 2026 р. згідно базового та оптимістичного сценарію відповідно). Разом з тим, прогнозні показники зміни обсягу місцевих податків свідчать про те, що в найближчій перспективі до 2026 року вони не зможуть стати потужним джерелом фінансових ресурсів для розвитку ОТГ, оскільки навіть за оптимістичним сценарієм їхнє зростання не перевищить очікуваного рівня інфляції.

З метою посилення ролі місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку територій у післявоєнний період важливо забезпечити зростання їхньої самостійності шляхом закріплення додаткових джерел формування доходів та надання прав і повноважень для розширення бази оподаткування, створити сприятливі умови ділової активності на території кожного регіону, сформулювати стратегію середньострокового розвитку територіальних громад, оптимізувати розподіл повноважень між державною та місцевою владою з відповідним перерозподілом джерел формування доходів бюджетів усіх рівнів.

Література

1. Борошенко Т. М. Місцеві бюджети як основа фінансової бази органів місцевого самоврядування. *Grail of Science*. 2023. № 24. С. 72–79.
2. Буличев А. О., Буличева Н. А. Правовий аналіз формування податкових надходжень місцевих бюджетів: міжнародний досвід. *Наука та правоохорона*. 2021. № 3(53). С. 58–67.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (Дата звернення: 21.10.2024).
4. Галамай Р. Я. Шляхи підвищення ефективності справляння податків до бюджетів територіальних громад на основі податкового менеджменту. *Регіональна економіка*. 2020. № 4(98). С. 86–92.
5. Губа М. І., Линецький М. В. Публічність і прозорість місцевого бюджету як інструмент антикорупційної політики на рівні місцевого самоврядування. *Наукові перспективи*. 2022. № 1(19). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/996/995> (Дата звернення: 21.10.2024).
6. Дем'янчук О. І., Мельник Т. О. Зміни в оподаткуванні та введення податкових пільг в Україні в умовах військового стану. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2022. № 27(55). С. 59–66.
7. Демченко О. Інструментарій фінансової підтримки територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-4> (Дата звернення: 15.10.2025).
8. Демченко О. Л. Фінансові інструменти розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 27. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/414/401/> (Дата звернення: 12.10.2024).
9. Демчишак Н. Б., Тихонька У. Т. Вплив фіскальної децентралізації на наповнюваність місцевих бюджетів в Україні в умовах розвитку територіальних громад та цифровізації державних послуг. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 52–57.
10. Десятнюк О., Ткачик Ф. Роль податкового потенціалу в розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 1. С. 77–88.
11. Західна О., Бундз Н. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2022. № 12(112). С. 84–91.
12. Клименко А. М. Роль податків у формуванні доходів місцевих територіальних громад та їх вплив на їх соціально-економічний розвиток. *Наукові перспективи*. 2022. № 9(27). С. 232–245.
13. Коломієць П. Податкові пільги як фактор загрози податковій безпеці України в контексті втрат дохідної частини місцевих бюджетів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 72, Т. 2. С. 65–70.
14. Кульчицький М. І. Оцінка ефективності управління коштами місцевих бюджетів в Україні. *Бізнес Інформ*. 2015. № 11. С. 132–137.
15. Лобачева І. Ф. Місцеві податки і збори: їх роль у формуванні місцевих бюджетів. *Подільський науковий вісник*. 2021. № 3(19)-4(20). С. 18–23.
16. Ломачинська І., Чуркіна І. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Grail of Science*. 2022. № 20. С. 29–31.
17. Мізіна І. В. Міжнародний досвід фінансової децентралізації: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 2. С. 45–50.
18. *Державна казначейська служба України: офіційний вебсайт*. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (Дата звернення: 10.10.2024).
19. *Держава податкова служба України: офіційний вебсайт*. URL: <https://tax.gov.ua/> (Дата звернення: 10.10.2024).
20. *Державна служба статистики України: офіційний вебсайт*. URL: www.ukrstat.gov.ua (Дата звернення: 10.10.2024).
21. *Міністерство фінансів України: офіційний вебсайт*. URL: www.mof.gov.ua/uk/ (Дата звернення: 10.10.2024).
22. Письменний В. В. Забезпечення самостійності місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2021. № 1 (76). С. 144–156.
23. Сеньо М., Замасло О. Податки як основа наповнення бюджетів територіальних громад та забезпечення їхньої фінансової децентралізації. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2020. Вип. 44. С. 161–169.
24. Славкова А. А. Податкові надходження в доходах місцевих бюджетів України та їх фіскальний потенціал. *Бізнес Інформ*. 2024. № 2. С. 210–220. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-210-220>
25. Шаповалов Є. О. Роль місцевих податків і зборів в умовах децентралізації. *Інноваційна економіка*. 2022. № 1. С. 180–187.

References

1. Borodenko T. M. Mistsevi biudzhety yak osnova finansovoi bazy orhaniv mistsevoho samovriaduvannia. *Grail of Science*. 2023. № 24. S. 72–79 [in Ukrainian].

2. Bulychev A. O., Bulycheva N. A. Pravovyi analiz formuvannia podatkovykh nadkhodzhen mistsevykh biudzhetyv: mizhnarodnyi dosvid. *Nauka ta pravoohorona*. 2021. № 3(53). S. 58–67 [in Ukrainian].
3. Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2456-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
4. Halamai R. Ya. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti spravliannia podatkiv do biudzhetyv terytorialnykh hromad na osnovi podatkovoho menezhmentu. *Rehionalna ekonomika*. 2020. № 4(98). S. 86–92 [in Ukrainian].
5. Huba M. I., Lynetskyi M. V. Publichnist i prozorist mistsevoho biudzhetu yak instrument antykoruptsiinoi polityky na rivni mistsevoho samovriaduvannia. *Naukovi perspektyvy*. 2022. № 1(19). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/996/995> [in Ukrainian].
6. Demianchuk O. I., Melnyk T. O. Zminy v opodatkuvani ta vvedennia podatkovykh pilh v Ukraini v umovakh viiskovoho stanu. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Ekonomika"*. 2022. № 27(55). S. 59–66 [in Ukrainian].
7. Demchenko O. Instrumentarii finansovoi pidtrymky terytorialnykh hromad. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2021. № 26. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-4> [in Ukrainian].
8. Demchenko O. L. Finansovi instrumenty rozvytku terytorialnykh hromad. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2021. Vyp. 27. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/414/401/> [in Ukrainian].
9. Demchyshak N. B., Tykhonka U. T. Vplyv fiskalnoi detsentralizatsii na napovniuvanist mistsevykh biudzhetyv v Ukraini v umovakh rozvytku terytorialnykh hromad ta tsyfrovizatsii derzhavnykh posluh. *Ekonomika ta derzhava*. 2021. № 6. S. 52–57 [in Ukrainian].
10. Desiatniuk O., Tkachyk F. Rol podatkovoho potentsialu v rozvytku mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. *Svit finansiv*. 2021. Vyp. 1. S. 77–88 [in Ukrainian].
11. Zakhidna O., Bundz N. Analiz dokhidnoi chastyny mistsevykh biudzhetyv Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Molodyi vchenyi*. 2022. № 12(112). S. 84–91 [in Ukrainian].
12. Klymenko A. M. Rol podatkiv u formuvanni dokhodiv mistsevykh terytorialnykh hromad ta yikh vplyv na yikh sotsialno-ekonomichnyi rozvytok. *Naukovi perspektyvy*. 2022. № 9(27). S. 232–245 [in Ukrainian].
13. Kolomiets P. Podatkovi pilhy yak faktor zahrozy podatkovii bezpetsi Ukrainy v konteksti vtrat dokhidnoi chastyny mistsevykh biudzhetyv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*. 2022. № 72, T. 2. S. 65–70 [in Ukrainian].
14. Kulchytskyi M. I. Otsinka efektyvnosti upravlinnia koshtamy mistsevykh biudzhetyv v Ukraini. *Biznes Inform* 2015. № 11. S. 132–137 [in Ukrainian].
15. Lobacheva I. F. Mistsevi podatky i zbory: yikh rol u formuvanni mistsevykh biudzhetyv. *Podilskyi naukovyi visnyk*. 2021. № 3(19)–4(20). S. 18–23 [in Ukrainian].
16. Lomachynska I., Churkina I. Detsentralizatsiia mistsevykh biudzhetyv v Ukraini: vyklyky v period viiny. *Grail of Science*. 2022. № 20. S. 29–31 [in Ukrainian].
17. Mizina I. V. Mizhnarodnyi dosvid finansovoi detsentralizatsii: teoretyko-pravovyi aspekt. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. 2021. № 2. S. 45–50 [in Ukrainian].
18. *Ofitsiyni sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy*. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> [in Ukrainian].
19. *Ofitsiyni sait Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*. URL: <https://tax.gov.ua/> [in Ukrainian].
20. *Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy*. URL: www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].
21. *Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy*. URL: www.mof.gov.ua/uk/ [in Ukrainian].
22. Pysmennyi V. V. Zabezpechennia samostiinosti mistsevykh biudzhetyv v umovakh finansovoi detsentralizatsii. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: zb. nauk. prats*. Odesa: Odeskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet. 2021. № 1 (76). S. 144–156 [in Ukrainian].
23. Seno M., Zamaslo O. Podatky yak osnova napovnennia biudzhetyv terytorialnykh hromad ta zabezpechennia yikhnoi finansovoi detsentralizatsii. *Formuvannia rynkovoï ekonomiky v Ukraini*. 2020. Vyp. 44. S. 161–169 [in Ukrainian].
24. Slavkova A. A. Podatkovi nadkhodzhenia v dokhodakh mistsevykh biudzhetyv Ukrainy ta yikh fiskalni potentsial. *Biznes Inform*. 2024. № 2. C. 210–220. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-210-220> [in Ukrainian].
25. Shapovalov Ye. O. Rol mistsevykh podatkiv i zboriv v umovakh detsentralizatsii. *Innovatsiina ekonomika*. 2022. № 1. S. 180–187 [in Ukrainian].